

Podziały w Kościele mormońskim – tło historyczne i stan dzisiejszy

Artur Wójtowicz

Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich [The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints] jest niewątpliwie jedną z prężniej działających organizacji religijnych w dzisiejszym świecie. Niedostateczna wydaje się jednak świadomość zróżnicowania dogmatycznego i organizacyjnego wspólnot, które wyrosły na gruncie organizacji, którą 6 kwietnia 1830 r. powołał Joseph Smith Jr. Takie zagadnienia jak ciągłość objawienia, poligamia, poglądy rasowe czy stosunek do homoseksualizmu wyznaczają dynamikę tego nurtu w jego rozwoju i obecnym kształcie. Artykuł stanowi próbę rekonstrukcji historycznych podziałów w łonie mormonizmu z uwzględnieniem ich wpływu na stan obecny tego nurtu religijnego.

Słowa kluczowe: Joseph Smith Jr., Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, mormonizm, poligamia

Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich [The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints] jest niewątpliwie jedną z najprężniej działających organizacji religijnych w dzisiejszym świecie. Powołany 6 kwietnia 1830 r. przez Josepha Smitha Jr., pierwotnie jako Kościół Chrystusa [Church of Christ], zmienił następnie nazwę na Kościół Świętych w Dniach Ostatnich [The Church of Latter-day Saints], by ostatecznie przyjąć nazwę przedstawioną na wstępie. Interesujące jest, że już za prezydentury Josepha Smitha dochodziło do licznych rozłamów w organizacji kościelnej. Żadna z tych wspólnot nie przetrwała do dnia dzisiejszego. Niemniej jednak każdy z odłamów, jakie powstały zarówno za życia założyciela mormonizmu, jak i po jego śmierci, odwoływał się do korzeni i uznawał siebie za prawowitego spadkobiercę idei Smitha.

Już w 1831 r. Wycam Clark powołał w Kirkland Czysty Kościół Chrystusa [Pure Church of Christ]. Pierwotnie Kościół liczył sześć osób, które zgodnie uznały, że twórca mormonizmu jest fałszywym prorokiem¹. Miejszem ich działania była farma Isaaca Morley'a, który do nich przystąpił i zamierzał współtworzyć wspólnotę. Pierwotnie Clark twierdził, że otrzymał za pośrednictwem aniołów kolejne objawienia, na mocy których stał się spadkobiercą dzieła Josepha Smitha. Na wieść o tych zdarzeniach przywódca mormoński przybył do Kirtland i próbował nawrócić „zbłąkanych” wyznawców Kościoła. Widząc ich zatwardziałość, ogłosił ich apostatami i obłożył ekskomuniką². Działalność niniejszej grupy ograniczyła się do zaledwie kilku spotkań, po których nastąpiło samorozwiązanie wspólnoty.

Kolejną postacią, która przyczyniła się do stworzenia odłamu w Kościele mormońskim, był Warren Parrish – osobisty sekretarz Josepha Smitha. We wczesnym okresie mormonizmu był on twórcą milicji obywatelskiej w Kirtland, znanej pod nazwą Zion's Camp, a następnie członkiem i liderem pierwszej Rady Siedemdziesięciu w 1835 r.³ W tym też roku razem z Oliverem Cowdery'em i Williamem W. Phelpssem pracował nad tłumaczeniem *Księgi Abrahama* z języka staroegipskiego⁴. W roku 1836 Joseph Smith utworzył Kirtlandzkie Towarzystwo Asekuracyjne (*Kirtland Safety Society*), którego skarbnikiem mianował Warrena Parrisha. Rok później Bank w Kirtland zbankrutował, co doprowadziło do szeregu konfliktów we wspólnocie. W rezultacie Warren Parrish został przez Smitha ekskomunikowany⁵. 26 lipca 1837 r. opuścił on wspólnotę Smitha i stał się twórcą Kościoła Chrystusa [Church of Christ], którego celem było połączenie wszystkich chrześcijan⁶. Do wspomnianej wspólnoty przeszedł również Martin Harris, który na łamach prasowych twierdził, że złote płyty o

¹ S. E. Black, *Who's Who in the Doctrine and Covenants*, paperback edition, Salt Lake City 1997, s. 311.

² N. G. Bringhurst, J.C. Hamer, *Scattering of the Saints: Schism within Mormonism*, John Whitmer Books, Salt Lake City 2007, s. 1.

³ D. W. Patten, *History of David W. Patten*, b.m.w., 1864, s. 3.

⁴ R. L. Bushman, *Joseph Smith: Rough Stone Rolling*, Vintage; Reprint edition, New York 2005, s. 290.

⁵ Przyczyną ekskomunikacji były również zarzuty Parrisha co do osoby Josepha Smitha. Parrish podważał wiarygodność proroctw Smitha, nie przewidujących upadku banku w Kirtland. S. H. Partridge, *The Failure of the Kirtland Safety Society*, „BYU Studies” 1972, vol. 12 (4), Provo, s. 2–3; G. A. Smith, *Historical Discourse*, „Journal of Discourses” 1864, vol. 11, 15 November, s. 1–11; T. O. Angell, *Autobiography (1810–1856), His Journal, Our Pioneer Heritage*, vol. 10, Desert Book, Porvo 1967, s. 195–213. Tekst jest również dostępny w internecie: <http://www.boap.org/LDS/Early-Saints/TAngell.html> [dostęp: 12.03.2016].

⁶ Potocznie członkowie wspólnoty Warrena Parrisha nazywani byli paryszytami.

jakich mówił Smith były fikcją⁷. Kościół rozpadł się na skutek kłótni między liderami wspólnoty. Po jego rozwiązaniu Parrish przeszedł w 1844 r. do baptystów.

W 1832 r. do Kościoła mormońskiego przystąpił George M. Hinkle – twórca kolejnego rozłamu wspólnoty. Mieszkając w Far West w stanie Missouri odpowiedzialny był za oddziały mormońskiej milicji w hrabstwie Caldwell. Na skutek jego działań mających na celu zbrojne przejęcie władzy w społeczności mormońskiej, 17 marca 1839 r. został ekskomunikowany, natomiast 24 czerwca 1840 r. stał na czele nowo utworzonego Kościoła Jezusa Chrystusa, Oblubienicy Małżonki Barankowej [Church of Jesus Christ, the Bride, the Lamb's Wife]⁸. Pierwsza konferencja nowej wspólnoty miała miejsce w Moskwie (w stanie Iowa) 20 listopada 1842 r. Najprawdopodobniej członkiem Kościoła Hinkle'a został również John C. Bennett⁹. Oficjalnie wspólnota została rozwiązana 9 listopada 1861 roku na skutek zaniku wiernych¹⁰.

Ostatnią osobą, która za życia Josepha Smitha dokonała rozłamu w Kościele, był William Law, członek pierwszej prezydentury i przywódca kanadyjskich „Świątyni”, zdążających w 1839 i 1841 r. do Nauvoo¹¹. Przyczyną poróżnienia Josepha Smitha z Williamem Lawem było wprowadzenie przez przywódcę mormońskiego prawa przypieczętowania żony do mężczyzny po śmierci. W świetle tego prawa, kobieta mogła zagwarantować sobie męża po śmierci¹². Jane Law na skutek nalegań Smitha zgodziła się zostać jego żoną duchową, co doprowadziło do separacji małżeństwa Williama Lawa¹³. 8 stycznia 1844 r. Joseph Smith wykluczył Williama Lawa z grupy pierwszej prezydentury, a w kwietniu 1844 r. ekskomunikował i ogłosił go apostatą. Wraz z wiernymi, którzy stali przy jego boku, Law założył w tym samym roku Prawdziwy Kościół Jezusa Chrystusa Świątyni w Dniach Ostatnich [True Church of Jesus Christ

⁷ M. Roper, *Comments on the Book of Mormon Witnesses: A Response to Jerald and Sandra Tanner*, „Journal of Book of Mormon Studies” 1993, vol. 2, nr 2, Desert Book, Porvo, s. 164–193.

⁸ J. P. Greene, *Facts Relative to the Expulsion of the Mormons or Latter-day Saints from the State of Missouri under the 'Exterminating Order'*, Forgotten Books, Cincinnati 1839, s. 25.

⁹ John Cook Bennett (3 sierpnia 1804 – 5 sierpnia 1867) – amerykański lekarz, lider ruchu Świątyni w Dniach Ostatnich, pełniący funkcję burmistrza Nauvoo oraz generała Legionu z Nauvoo. Bennett został ekskomunikowany z Kościoła pod zarzutem cudzołóstwa 11 maja 1842 r.

¹⁰ L. F. Anderson, *Lucy's Book*, Signature Books, Salt Lake City 2001, s. 826; S. L. Shields, *Divergent Paths of the Restoration: A History of the Latter Day Saint Movement*, Herald House, Los Angeles 1990, s. 25.

¹¹ D. C. Jessee, *The Papers of Joseph Smith*, vol. 2, Signature Books, Salt Lake City 2008, s. 565.

¹² W. H. Dixon, *Nowa Ameryka*, t. 2, tłum. R. Boczarska, „Przegląd Tygodniowy” 1873, Warszawa, s. 86.

¹³ A. E. Young, *Wife nr. 19*, Kessinger Publishing, Salt Lake City 1875, s. 61.

of Latter Day Saints], który uległ samorozwiązaniu w drugiej połowie XIX wieku. William Law po opuszczeniu wspólnoty Smitha wydawał czasopismo „Nauvoo Expositor”, które otwarcie krytykowało działania Smitha.

Po śmierci Josepha Smitha spadkobiercami ruchu został szereg denominacji Świętych w Dniach Ostatnich, które można połączyć w dwie grupy: „Świętych z Prerii” i „Świętych z Gór Skalistych”. Do pierwszej grupy zaliczano wspólnoty nieuznające jurysdykcji Brigham Younga, lub pozostające poza stanem Deseret¹⁴, do drugiej natomiast zwolenników Younga i ich odłamy.

Święci z prerii

Już w 1844 r., po śmierci Josepha Smitha, na tle walki o przywództwo w Kościele Sidney Rigdon, nie otrzymawszy pełni władzy, obwołał się przywódcą Kościoła Jezusa Chrystusa Dzieci Syjonu [Church of Jesus Christ of the Children of Zion]. Siedzibą wspólnoty stał się Pittsburgh w Pensylwanii. Stąd też często w literaturze tematu rigdonicy nazywani są „Pensylwańskimi Mormonomi”. Chcąc stanowić przeciwwagę dla ugrupowania Brigham Younga, tworząc swoją wspólnotę, Rigdon stanowczo sprzeciwił się poligamii, upatrując w niej przyczynę rozmaitych problemów Smitha¹⁵. Na przełomie lat 1844–1845 Sidney Rigdon objechał wschodnie gałęzie mormonizmu, zbierając przywódców okolicznych wspólnot. W ten sposób rozpoczął tworzenie nowej hierarchii, w skład której oprócz niego weszli: William E. McLellin, George W. Robison, Benjamin Winchester, James Blakeslee, Josiah Ells, Hugh Herringshaw, David L.

¹⁴ Stan Deseret był prowizorycznym stanem na środkowym zachodzie USA, który miał obejmować obszar Wielkiej Kotliny, Wyżyny Kolorado i gór Sierra Nevada (obecne stany Utah, Nevada oraz częściowo Arizone, Wyoming, Kolorado i Kalifornię oraz nieznaczące fragmenty Oregonu i Idaho). Petycja o utworzenie stanu została wystosowana do rządu i Kongresu Stanów Zjednoczonych w maju 1849 roku przez osadników z rejonu Wielkiego Słonego Jeziora, należących do wspólnoty Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich. Do Waszyngtonu petycję sformułowaną przez Brigham Younga zawiózł John Milton Bernhisel, późniejszy delegat do Izby Reprezentantów Stanów Zjednoczonych. W okresie jego zabiegów o utworzenie stanu na początku lipca 1849 roku w Salt Lake City napisano i uchwalono konstytucję stanową, która była jednym z wymogów zaakceptowania nowego stanu. Zob. O. Hyde, *Constitution of the State of Deseret, With the Journal of the Convention Which Formed It, and the Proceedings of the Legislature Consequent Thereon*, Kanesville 1849. Mormoni chcieli, aby stan Utah nazywał się Deseret, co jest terminem zaczerpniętym z Księgi Mormona i oznaczającym pszczołę. Propozycję nazwy odrzucił rząd, powołując się na rozdział Kościoła od państwa. Stan Deseret był nieformalnym poprzednikiem późniejszego, mniejszego obszaru Terytorium Utah.

¹⁵ M. G. Bishop, *Stephen Post: From Believer to Dissenter to Heretic*: https://books.google.pl/books?id=Gbdr5dF6eo4C&pg=PA180&lpg=PA180&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [dostęp: 6.01.2016]; D. Roger, *Thatcher, Linda, Differing Visions: Dissenters in Mormon History*, University of Illinois Press, Champaign 1994, s. 190–192.

Lathrop, Jeremiah Hatch Jr., E. R. Swackhammer, William Small oraz Samuel Bennett. Kościół został rozwiązany w 1847 r., jednakże kontynuatorami dzieła Rigdona zostali William Bickerton i David Whitmer.

Pierwszy z wspomnianych sukcesorów założył w 1862 r. Kościół Jezusa Chrystusa [The Church of Jesus Christ (Bickertonite)] pospolicie nazywany „bickertonitami”. Siedziba wspólnoty znajduje się na terenie stanu Pensylwania w Monongahela. Obecnie na całym świecie Kościół zrzesza ponad 19 000 członków¹⁶ i po dziś dzień domaga się uznania Sidney’ a Rigdona za oficjalnego następcę Josepha Smitha. W odróżnieniu od ówczesnego Kościoła przewodzonego przez Brigham Younga bickertonicy odrzucili m.in: poligamię, niebiańskie małżeństwo, część doktryn Josepha Smitha dotyczących politeizmu, a także rasizm. Kościół Jezusa Chrystusa opiera swoje nauczanie na Biblii i Księdze Mormona, odrzucając Nauki i Przymierza oraz Perłę Wielkiej Wartości¹⁷. Powracając do pierwotnych założeń Josepha Smitha bickertonicy używają podczas Sakramentu wina zamiast wody, jak to ma miejsce w przypadku Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich. Kościół utrzymuje wydawnictwo w Greensburg, w Pensylwanii i drukuje własny przekład Księgi Mormona, a także periodyk „The Gospel News”.

Drugim sukcesorem dzieła Sidneya Rigdona był wspomniany David Whitmer, jeden z trzech świadków, którzy rzekomo widzieli złote płyty z wyrzeźbionym tekstem Księgi Mormona. Wspólnota przyjęła nazwę Kościół Chrystusa [Church of Christ (Whitmerite)]. Siedzibą stał się Kirtland, gdzie rozpoczęto wydawanie periodyku „The Ensign of Liberty”. Dzieło Whitmera dosyć szybko zostało rozwiązane¹⁸, jednakże w roku 1871 podjął on ponowną próbę stworzenia Kościoła Chrystusa, dokonując jego reorganizacji. Po śmierci założyciela wspólnota wydawała periodyki: od 1889 r. „The Return”, od 1900 r. „The Messenger of Truth”, a także dokonała własnej edycji Księgi Mormona i Księgi Przykazań. Kościół whitmeritów funkcjonował do 1925 r., kiedy to połą-

¹⁶ Dane zaczerpnięto z oficjalnych statystyk Kościoła: *The Church of Jesus Christ General Business and Organization Conference Minutes*, Greensburg 2013, s. 4895.

¹⁷ J. V. Loyalvo, *Dissertation on the Faith and Doctrine of The Church of Jesus Christ, Church of Jesus Christ, Bridgewater* 1986, s. 115–116.

¹⁸ N. G. Bringhurst, J. C. Hamer, *Scattering of the Saints: Schism within Mormonism*, John Whitmer Books, Independence 2007, s. 34-35.

czył się z gladdenitami¹⁹ tworząc Kościół Chrystusa – Obszar Świątyni [Church of Christ (Temple Lot)]²⁰.

Również w 1844 r. stając w opozycji do Brigham Younga, James J. Strang założył Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich (strangitów) [Church of Jesus Christ of Latter Day Saints (Strangite)], którego główna siedziba znajduje się w Voree w stanie Wisconsin. Obecnie zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i Europie mieszka nie więcej niż 500 wyznawców. Przyczyną powstania Kościoła było zdaniem Jamesa Stranga objawienie, jakiego doznał w dniu śmierci Smitha, że to właśnie on ma dalej przewodzić wspólnie²¹. Na potwierdzenie daru prorockiego James Strang otrzymał rzekomo „płyty z Voree”, które odnalazł na Wzgórzu Obietnic (Hill of Promise)²². Od 1849 r. Strang stał się gorącym zwolennikiem poligamii, niewykluczone, że wpływ na zmianę doktryny miał John C. Bennett, który opuścił szeregi Josepha Smitha²³. Rok później, chcąc uzyskać całkowitą niezależność, strangici założyli miasto St. James na Beaver Island obwołując Stranga królem²⁴. Nowa siedziba stała się miejscem wydawania periodyku „Northern Islander”, proklamującego niezależność strangitów od idei proklamowanych przez Brigham Younga. 20 czerwca 1856 r. James Strang został zastrzelony przez dwóch współwyznawców.

Doktryna strangitów opierała się na Biblii, Księdze Mormona, a także przetłumaczonych płytach z Voree. James Strang nie odnosił się do prawdziwości Księgi Abrahama, czy też Nauk i Przymierzy. Kościół strangitów w odróżnieniu do Kościoła kierowanego przez Younga zmienił doktrynę dotyczącą kapłaństwa Aarona i kapłaństwa Melchizedeka²⁵, wprowadził stan duchowny dla kobiet, zmodyfikował chrzest za umarłych, wyświęcał Murzynów na kapłanów. Dziś

¹⁹ Gladdenici byli odłamem mormońskim powstałym w 1851 r., z inicjatywy Gladdena Bishopa. Szerzej temat zostanie rozwinięty później.

²⁰ R. B. Flanders, *The Mormon's Who Did Not Go West*, University of Wisconsin 1954, s. 15; R. D. Launis, L. Thatcher, *Differing Visions: Dissenters in Mormon History*, University of Illinois Press, Chicago 1998, s. 23.

²¹ J. Strang, *The Revelations of James J. Strang*, <http://www.strangite.org/Reveal.htm#SECTION-4> [dostęp: 6.01.2016].

²² J. J. Strang, *The Record of Rajah Manchou of Vorito (Facsimile of the Brass Plates)*, Voree, Wisconsin Territory 1845, <http://www.strangite.org/Plates.htm> [dostęp: 6.01.2016].

²³ Historia Bennetta została opisana w pracy Klausena Hansena: *Quest for Empire: The Political Kingdom of God and the Council of Fifty in Mormon History*, Michigan State Univ Pr, East Lansing 1970, s. 55–71.

²⁴ D. C. Fitzpatrick, *The King Strang Story: A Vindication of James J. Strang, the Beaver Island Mormon King*, National Heritage, Lansing, Mich 1970, s. 199.

²⁵ *The Book of the Law of the Lord*, The Original Church of Jesus Christ of Latter Day, Voree 2001, s. 224.

w przeciwieństwie do proroków z Salt Lake City strangiści dopuszczają istnienie związków poligamicznych.

W 1846 r. Aaron Smith powołał do życia jeszcze jeden odłam strangitów pod nazwą Kościół Jezusa Chrystusa [Church of Jesus Christ], jednakże grupa ta nie przetrwała do dzisiejszych czasów.

Kolejny odłam Kościoła Jezusa Chrystusa związany jest z dwoma osobami: Jamesem C. Brewsterem i Hazenem Aldrichtem. Pierwszy z nich twierdził, że w wieku 10 lat został odwiedzony, podobnie jak Joseph Smith, przez anioła Moroniego i zachęcony do stworzenia prawdziwego kościoła oraz do dokonywania tłumaczeń Pisma Świętego. W swoich przepowiedniach twierdził, że Ziemią Obiecaną było Rio Grande Valley, nazwane przez niego „Bashan”²⁶.

Hazen Aldricht był natomiast mormońskim misjonarzem działającym w Kanadzie w okolicach Quebecku. W 1837 r. został wydalony z Kościoła mormońskiego i uznany za apostatę²⁷. Po śmierci Josepha Smitha Aldricht dołączył do Kościoła przewodzonego przez Jamesa Stranga, jednakże 16 grudnia 1846 r. został z niego ekskomunikowany pod zarzutem uprawiania kazirodztwa z córką²⁸. W listopadzie 1847 r. przyłączył się do Kościoła przewodzonego przez Davida Whitmera. Kiedy ta denominacja upadła, postanowił wraz z Brewsterem stworzyć własny Kościół. Tym sposobem w 1848 r. w Springfield, w stanie Illinois powstał Kościół Chrystusa [Church of Christ (Brewsterite)] prowadzony przez Hazena Aldrichta jako pierwszego prezydenta i jego doradcę Jamesa C. Brewstera. Wspólnota wydawała własny periodyk „The Olive Branch” w którym promowała istnienie Ziemi Obiecanej na terenie Teksasu. W 1951 r. zwolennicy tej teorii wyruszyli na poszukiwanie ziemi „Bashan”. Wskutek licznych konfliktów wśród liderów wspólnoty Kościół został rozwiązany w latach 50. XIX wieku.

W lipcu 1832 r. do Kościoła Josepha Smitha wstąpił Gladden Bishop, który praktycznie przez cały czas przebywania we wspólnocie poświęcił się pracy misyjnej na terenach: Karoliny Północnej, Wirginii (zawierającej dzisiejszą Wirginię Zachodnią), Maryland, Nowego Jorku, Massachusetts i Kanady²⁹. 7 sierpnia 1837 r. Bishop został ekskomunikowany przez Smitha pod zarzutem zbłądzenia

²⁶ G. C. Vitale, *Whatever Happened to James Colin Brewster, the Boy Mormon Prophet?*, Desert Tracks 2007, s. 9–15.

²⁷ D. M. Quinn, *Mormon Hierarchy: Origins of Power*, Signature Books, Salt Lake City 1994, s. 15.

²⁸ Nie jest do końca jasne, czy tą córką była Betsy, czy też Louisa. Zob. tamże, s. 34.

²⁹ Szerzej na temat działalności Gladdena Bishopa zob. F. G. Bishop, *A Brief History of the Church*, Salem 1839; tenże, *An Address to the Sons and Daughters of Zion, Scattered Abroad, Through all the Earth*, Kirtland 1851.

w wierze. Jednakże już 28 września został ponownie przyjęty do wspólnoty z zastrzeżeniem zakazu propagowania herezji³⁰. Definitywną decyzję o wykluczeniu Bishopa ze wspólnoty podjęto dopiero w 1842 r., po próbie obwołania się przez niego legalnym następcą Smitha. Jako argument na uzasadnioną sukcesję Bishop przedstawiał, że osobiście otrzymał kapłaństwo od Jezusa Chrystusa oraz poświęcone rzeczy od Nefiego. Tymi artefaktami miały być: złote płyty, z których Joseph Smith przetłumaczył Księgę Mormona, kamienie Urim i Thummim, miecz Labana, Liahonę (czyli mormońską busolę), płyty anioła Moroniego, srebrną Koronę Izraela, symbolizującą kapłaństwo Aarona i złotą Koronę Sławy, symbolizującą kapłaństwo Melchizedeka. Ponadto Bishop twierdził, że po otrzymaniu tych rzeczy został namaszczoney na przywódcę Kościoła i osadzony na tronie³¹. Działalność Bishopa zainteresowała kilka rodzin ze stanu Illinois, jak i wspomnianego już Martina Harrisa, który był jednym ze świadków otrzymania przez Smitha złotych płyt. W 1851 r. Gladden Bishop utworzył Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich [Church of Jesus Christ of Latter Day Saints (Gladdenite)] i wysunął bezskutecznie roszczenia do przejęcia pierwszej mormońskiej świątyni w Kirtland. Do 1854 r. większość gladdenitów opuściła Utah i wraz z Bishopem powróciła do Illinois, gdzie zamieszkali w Crow Creek. Tam też ukazywał się periodyk gladdenicki „Zion’s Messenger”. Około 1860 r. siedziba wspólnoty została przeniesiona do Oconee w stanie Nebraska, gdzie prowadzono liczne misje wśród Indian. Wspólnota preferowała związki o ukierunkowaniach poliamorycznych, o czym mogą świadczyć liczne orgie we wspólnocie, jakie miały miejsce w 1863 roku³². Kościół został rozwiązany wraz ze śmiercią Bishopa w 1865 r., a część członków przeniosła się, jak wspomniani już whitmerowcy, do istniejącego już Kościoła Chrystusa – Obszar Świątyni [Church of Christ (Temple Lot)].

Zastanawiając się nad kontynuacją dzieła Bishopa, nie sposób nie wspomnieć o Granville’u Hedricku, ochrzczoney we wspólnocie mormońskiej dopiero w 1843 r. Bezpośrednio po śmierci Josepha Smitha pozostał on na krótki czas we wspólnocie przewodzonej przez Brigham Younga, jednakże szybko przyłączył się do wspólnoty Bishopa przebywającej w Crow Creek. Około 1857 r., po rozpadzie wielu wspólnot mormońskich, Hederick rozpoczął tworzenie Prawdziwego Kościoła Chrystusa organizując konferencje. W ten sposób po-

³⁰ *History of the Church*, red. J. Smith, B. F. Roberts, Desert News, Salt Lake City 1902, vol. 2, s. 241.

³¹ S. L. Shields, *Divergent Paths of the Restoration*, Herald House, Independence 1990, s. 28.

³² G. W. Phillips, *Past and Present of Platte County Nebraska*, Ulan Press, Chicago 1915, vol. 1, s. 222.

wstał w 1863 r. Kościół Chrystusa – Obszar Świątyni [Church of Christ (Temple Lot)], który obecnie działa w 11 krajach z prawie 8 000 wyznawców³³. W kwestii doktryny wspólnota, w odróżnieniu od gałęzi kierowanej przez Brigham Younga, nie przyjmuje Nauk i Przymierzy oraz Perły Wielkiej Wartości. Ponadto nie uznaje obrzędów chrztu za zmarłych, endowmentu, małżeństwa na wieczność, teorii o wiecznym postępie, natomiast w kwestiach dogmatycznych – wiary w cielesność Boga Ojca. Jeżeli chodzi o strukturę, to w przeciwieństwie do nurtu Youngowskiego na czele Kościoła stoi Rada 12 Apostołów, a nie Prezydent. Świątynia wspólnoty znajduje się w Independence w stanie Missouri.

Dwa główne odłamy Kościoła Chrystusa – Obszar Świątyni [Church of Christ (Temple Lot)] to: Kościół Chrystusa [Church of Christ (Fettingite)], który później przekształcił się w Kościół Chrystusa z Poselstwem Eliasza [Church of Christ With the Elijah Message], oraz Kościół Chrystusa [Church of Christ (Hancock)]. Założycielem pierwszego z wymienionych był Otto Fetting, który twierdził, że otrzymał objawienia od Jana Chrzciciela, iż ma zreformować Kościół Chrystusa – Obszar Świątyni. Wobec sprzeciwu władz kościelnych doprowadziło to do stworzenia przez niego w 1929 r. własnej wspólnoty. Fetting zmarł w styczniu 1933 r., natomiast w cztery lata po jego śmierci William Draves twierdził, iż otrzymuje te same objawienia od Jana Chrzciciela jakie otrzymywał Fetting. Skutkiem tego Kościół Fettinga został w 1943 r. odtworzony i po dziś dzień posiada wiele odłamów. Kościoły te odrzucają chrzest za umarłych, wieczne małżeństwo, poligamię, doktrynę wiecznego postępu oraz wierzą w ponowne przyjście Chrystusa w Independence.

Twórczynią drugiego odłamu Kościoła Chrystusa – Obszar Świątyni była Pauline Hancock³⁴. Na skutek ekskomuniki w 1935 r. Pauline odeszła od wspólnoty i w 1946 r., założyła własną w Independence. Organizacja przetrwała do 1984 r. W nauczaniu jej wyznawcy opierali się na Księdze Mormona i Biblii Króla Jakuba, odrzucając Nauki i Przymierza oraz Perłę Wielkiej Wartości. Członkami Kościoła stali się m.in. Jerald i Sandra Tanner, znani z publikacji nie akceptowanych przez władze z Salt Lake City³⁵.

³³ Dane zostały zaczerpnięte z: „Zion’s Advocate”, r. 90, Juli/August 2013, s. 78.

³⁴ Z uwagi na fakt, iż wspólnota została założona przez kobietę, dla wielu grup mormońskich jest ona sektą. Zanim Pauline Hancock stała się członkinią Kościoła Chrystusa – Obszar Świątyni należała do Reformowanego Kościoła Jezusa Chrystusa Świątych w Dniach Ostatnich (RLDS). Historia Pauline Hancock została opisana w: S. Shields, *Divergent Paths of the Restoration*, Restoration Research, Independence 1990, s. 152–155.

³⁵ W literaturze przedmiotu stosowane są skróty nazw wspólnot mormońskich utworzone od ich pierwszych liter. I tak Kościół Jezusa Chrystusa Świątych w Dniach Ostatnich nosi skrót LDS, Refor-

Przywódcą kolejnej denominacji mormońskiej został prywatny ochroniarz Josepha Smitha, Alpheus Cutler. Po śmierci pierwszego przywódcy Kościoła pozostał on przy Brighamie Youngu, aktywnie uczestnicząc w rozwoju wspólnoty. Oficjalnie również wypowiadał się za ekskomunikowaniem Rigdona i Stranga. Od 1847 r. prowadził misję wśród plemion indiańskich³⁶. Z biegiem czasu jego praca nie została doceniona przez przywódców mormońskich, a on sam zdecydował, że działalność wśród Indian jest ważniejsza (zgodnie z planami Josepha Smitha) niż tworzenie Kościoła w Utah. Doprowadziło to do zerwania kontaktu z Youngiem, czego konsekwencją była ekskomunikacja Cutlera 20 kwietnia 1851 roku³⁷. W związku z tym 19 września 1853 r. stanął on na czele utworzonego przez siebie Kościoła Jezusa Chrystusa [Church of Jesus Christ (Cutlerite)]. Po śmierci założyciela członkowie wspólnoty przenieśli się do Clitherall w Minnesocie. Dwa rozłamy w Kościele miały miejsce w latach 1953 i 1980. Pierwszy zapoczątkowała śmierć Emery'ego Fletchera i konflikt o sukcesję po nim, drugi natomiast był dziełem Eugene O. Walton. Dziś organizacja pierwotnych cutlerian liczy nie więcej niż 15 osób, zamieszkujących okolicę Independence w stanie Missouri³⁸. Ich zdaniem przyczyną sprzeniewierzenia się Kościoła Smitha było niedopełnienie nakazu z Nauk i Przymierzy (124, 31–32) mówiącego konieczności wykończenia w odpowiednim czasie świątyni w Nauvoo, dzięki czemu obrzędy nie stałyby się świątokradcze. Jest to jedyny odłam mormoński, który stara się w pełni zachowywać ryt świątynny z Nauvoo. Ponadto cutlerianie odrzucają Księgę Abrahama, teorię wiecznego postępu, wieczne małżeństwo i poligamię.

Rozłam cutlerian z 1953 r. doprowadził do walki o przywództwo we wspólnocie. Sprawa oparła się o sąd stanowy i w 1966 r., sąd Minnesoty zarządził, że grupa Missouri pod przywództwem Clyde'a Fletchera była prawowitym Kościołem. Po śmierci ich przywódcy w 1969 r. doszło do ponownego zjednoczenia wspólnoty³⁹. Kolejny rozłam, który miał miejsce w 1980 r., dokonał się za sprawą Eugene'a O. Waltona, promotora nieuznawanej dotąd poligamii. Założona przez niego wspólnota przyjęła nazwę Przywróconego Kościoła Jezusa

mowany Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich – RLDS, natomiast Fundamentalistyczny Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich - FLDS.

³⁶ D. Jorgensen, *The Old Fox: Alpheus Cutler. Quoted in Lannius*, University of Illinois Press, Chicago 1998, s. 35.

³⁷ Tamże, s. 55.

³⁸ W. Paul, A. E. Parshall, *Mormonism: A Historical Encyclopedia*, ABC-CLIO, Santa Barbara 2010, s. 236.

³⁹ B. W. Young, *Obscure Believers: The Mormon Schism of Alpheus Cutler*, Pogo Press, Saint Paul 2002, s. 192.

Chrystusa [*Restored Church of Jesus Christ*]. W przeciwieństwie do pierwotnych *cutlerian* uznaje ona poligamię i naucza o istnieniu Dwoistości Boskiej (Boga Ojca i Jezusa Chrystusa) w przeciwieństwie do mormońskiej Triady⁴⁰.

Przedstawione denominacje mormońskie Świętych z Prerii dotyczyły niebiologicznych uzurpatorów sukcesji po Josephie Smithie. Przeciwwagą dla tych ugrupowań miał stać się działający w tym środowisku Reformowany Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich (RLDS) pod przywództwem biologicznego syna Josepha Smitha – Josepha Smitha III.

Po śmierci Josepha Smitha, część wspólnoty uważała, że prorok mianował następcą swojego najstarszego syna i oczekiwali, że zajmie on jego miejsce. To, że tak było, potwierdza napisany przez niego odręczny dokument z 17 stycznia 1844 roku⁴¹. Gdy jednakże zmarł ojciec, Joseph Smith III miał zaledwie 11 lat, dlatego jego matka – Emma Hale Smith – wraz z całą rodziną zdecydowała się pozostać w Nauvoo i nie dołączać do któregośkolwiek odłamu. W latach 50. XIX wieku środkowo-zachodni Święci w Dniach Ostatnich, którzy nie przyłączyli się do żadnej z grup (lub później je opuścili) zaczęli się razem spotykać. Ich przywódcy, m.in. Jason W. Briggs, Zenos H. Gurley Sr., wezwali Świętych do zreorganizowania Kościoła. Poprosili więc młodego Josepha Smitha III, aby przewodził nowej organizacji. Jednak on zgodził się na to dopiero wówczas, gdy otrzymał osobiste duchowe potwierdzenie słuszności takiego rozwiązania. Podczas konferencji 6 kwietnia 1860 r. w Amboy, w stanie Illinois, Joseph Smith III został oficjalnie uznany za Prezydenta Zreorganizowanego Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, dzisiaj znanego pod nazwą: Społeczność Chrystusa [*Community of Christ*]. Na oficjalnej stronie Kościoła możemy znaleźć informację, iż dzisiaj organizacja posiada ok. 250 000 członków i jest drugim Kościołem mormońskim pod względem liczebności wiernych.⁴² Kościół posiada dwie świątynie; jedna znajduje się w Independence, druga w Kirtland. Oficjalnym periodykiem wspólnoty jest „Saint’s Herald”. Społeczność Chrystusa (w przeciwieństwie do oficjalnego nurtu LDS) uznaje za prawdziwą wersję Księgi Mormona z 1837 r. (edycja Kirtland), nie posiada w kanonie ksiąg natchnionych Perły Wielkiej Wartości, a także nie uznaje Chrztu za umarłych, endowmentu, małżeństwa na wieczność, teorii o wiecznym postępie oraz teorii o

⁴⁰ Szerzej na temat wspomnianej wspólnoty zob. J. G. Melton, *The Encyclopedia of American Religions: Religious Creeds*, Gale Group, Detroit 1988; E. O. Walton, *God is alive*, By the Author, Independence 1970.

⁴¹ C. V. Manzanares, *Prekursorzy Nowej Ery*, Verbinum, Warszawa 1994, s. 85; M. Eliade, I. P. Couliano, *Słownik religii*, Książnica, Warszawa 1994, s. 260; Archiwum Społeczności Chrystusa w Independence (oryginał).

⁴² www.cofchrist.org [dostęp: 12.01.2016].

cielesności Boga⁴³. Jest członkiem Narodowej Rady Kościołów w USA, popierając ekumenizm.

W latach 80. XX wieku Społeczność Chrystusa wprowadziła kapłaństwo kobiet, a także zezwoliła praktykującym homoseksualistom na uczestnictwo w sakramencie oraz przystąpienie do stanu duchownego⁴⁴. Skutkiem tak znacznego zliberalizowania było odłączenie się około 12 000 wiernych i utworzenie w okolicy Independence ruchu znanego pod nazwą „Gminy Przywrócenia” [Restored community], które w 1989 r. przekształciły się w Przywrócony Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich [Restored Church of Jesus Christ of Latter Day Saints]. Inną wspólnotą, która odłączyła się od Społeczności Chrystusa, był powstały w 1985 r. Kościół Chrystusa pod przewodnictwem Davida B. Clarka. Wspólnota posiada siedzibę w Oak Grove i publikuje periodyk „The Return”⁴⁵.

Najmłodszą denominacją mormońską powstałą z Społeczności Chrystusa jest Ostatkowy Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich [Remnant Church of Jesus Christ of Latter Day Saints] założony 6 kwietnia 2000 r. przez Fredericka Nielsa Larsena. Wspólnota przyjęła zasadę, że przywódcą Kościoła może zostać tylko biologiczny potomek Josepha Smitha Jr. i zgodnie z tekstem zawartym w Naukach i Przymierzach (107, 65–66) nosi tytuł Prezydenta Wyższego Kapłaństwa [President of the High Priesthood]. Kościół przyjmuje Księgę Mormona, Nauki i Przymierza, Biblię w tłumaczeniu Josepha Smitha, natomiast odrzuca Perłę Wielkiej Wartości. Siedzibą Ostatkowego Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich jest Independence.

Omawiając denominacje Świętych z Prerii, należy pamiętać, że przedstawione grupy były szczególnie podatne na podział, który postępuje nadal. W pogoni za władzą tworzono nawet kilkunastoosobowe wspólnoty, które nazywano Kościołami Chrystusa, chcąc w ten sposób nawiązywać do pierwotnej nazwy Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich.

⁴³ S. M. Veazey, *Words of Counsel to the Church, in 2007, World Conference Friday Bulletin*, 30 marca 2007, s. 349–351.

⁴⁴ K. Evanson, *Woman elected to serve as president of Council of Twelve Apostles*, <http://www.examiner.net/news/x1545203500/Woman-elected-to-serve-as-president-of-Council-of-Twelve-Apostles> [dostęp: 7.01.2016].

⁴⁵ Szerzej na temat działalności Clarka zob. D. Clark, *The Path Which Leads to the Kingdom of God*, Oak Grove 1991; S. L. Shields, *Divergent Paths of the Restoration*, Restoration Research, Los Angeles 1990.

Święci z Gór Skalistych

Największą denominacją po śmierci Josepha Smitha, w grupie zaliczanej do Świętych z Gór Skalistych, był niewątpliwie Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich [The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints] pod przewodnictwem Brigham Younga, który istnieje do dnia dzisiejszego. Główna siedziba Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich znajduje się w Salt Lake City, w stanie Utah w USA. Kościół obecny jest w większości krajów świata i liczy około 15 mln wiernych, choć szacunkowo jedynie 35% jest aktywnych⁴⁶.

Jedną z ciekawszych grup mormońskich z tego obszaru są niewątpliwie morrisyci, założeni w lutym 1861 r. przez Josepha Morrisa po jego ekskomunice z LDS. Nowy Kościół przyjął nazwę Kościoła Chrystusa Pierwocin [Church of the Firstborn (Morrisite)]. 6 kwietnia 1861 r. zwolennicy Morrisa zebrali się w Forcie Kingston nad rzeką Weber, oczekując ponownego przyjścia Jezusa Chrystusa. Wydarzenia te rozpoczęły szereg incydentów zbrojnych znanych pod nazwą „wojny morriskyckiej” (Morrisite War). 15 czerwca 1862 Joseph Morris został zabity w potyczce z policją stanową Utah⁴⁷. Kościół Chrystusa Pierwocin akceptował poligamię, nie zezwalał Murzynom na przyjęcie kapłaństwa oraz prorokował, iż miejscem ponownego przyjścia Chrystusa na ziemię miała być Deer Lodge w stanie Montana⁴⁸. Wspólnota została rozwiązana w 1869 roku⁴⁹.

Kolejnym twórcą denominacji mormońskiej był William S. Godbe, angielski potomek hugenotów⁵⁰. W 1850 r. został on ochrzczony w Kościele Jezusa

⁴⁶ Statystyki za 2015 r. można odnaleźć na oficjalnej stronie LDS: *April 2015 General Conference News and Announcements*, https://www.lds.org/church/news/april-2015-general-conference-news-and-announcements?cid=HP_WE_4-8-2015_dCN_fCHNWS_xLIDyH-1_&lang=eng [dostęp: 12.03.2016]. W Polsce główna siedziba wyznania znajduje się w Warszawie, ale gminy Kościoła istnieją w wielu miastach Polski, między innymi w Łodzi, Poznaniu, Krakowie, Gdańsku, Wrocławiu, Katowicach, Bydgoszczy, Lublinie, Białymstoku, od niedawna w Szczecinie oraz Kielcach. Łódź jest drugim miastem, gdzie planowana jest budowa kaplicy na wzór Warszawy. Została zakupiona parcela, jednakże, aby kaplica mogła zostać wybudowana liczba członków w gminie musi wynosić min. 100 osób. Ogólna liczba wyznawców tego wyznania w Polsce wynosi około 500 osób. Polscy mormoni dla swych obrzędów korzystają ze Świątyni we Freibergu, udostępnionej im przez ich wschodnioniemieckich współwyznawców. Ponieważ obecnie świątynia we Freibergu jest w konserwacji (do jesieni 2016 r.) i obrzędy dla polskich mormonów są sprawowane w świątyni w Stockholmie.

⁴⁷ C. LeRoy Anderson, *Morrisite Collection*, <https://library.usu.edu/specol/manuscript/caine10.html> [dostęp: 10.01.2016].

⁴⁸ K. Godfrey, *The Morrisites*, Desert Books, Salt Lake City 1994, s. 674.

⁴⁹ G. M. Leonard, *A History of Davis County*, Davis County Commission, Salt Lake City 1999, s. 34.

⁵⁰ Historia Godbe'a została szerzej opisana przez R. W. Walkera, *Wayward Saints: The Godbeites and Brigham Young*, University of Illinois Press, Chicago 1998. Egzemplarz jest dostępny w

Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich i osiadł na terenie stanu Utah. Po przybyciu do Salt Lake City był jako kupiec wyekspediowany do San Francisco, by tam sprawować pieczę nad interesami Kościoła. Z początkiem 1868 r. Godbe zaczął krytykować ekonomiczne posunięcia Brigham Younga, co doprowadziło do jego ekskomunikacji 25 października 1869 r.⁵¹. Stworzony w 1870 r. Kościół Syjonu [Church of Zion (Godbeites)] opierał się w głównej mierze na mistycyzmie, mającym rozwiązywać wszystkie problemy duchowe. Ze względu na przyjmowanie zasad poligamii zaliczany był do liberalnego nurtu mormonizmu. Kościół został rozwiązany w 1880 r.

W grupie liberalnych Kościołów mormońskich z pewnością można umieścić również grupę Maurice L. Glendenninga, znaną pod nazwą Domu Aarona [House of Aaron]. Powstała ona w 1945 r. Jej siedziba znajduje się w Murray, w stanie Utah, i skupia ok 2 000 wyznawców, praktykujących poligamię⁵².

Z uwagi na konserwatywny stosunek głównego nurtu Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich do homoseksualizmu i transwestytyzmu, zwolennicy tych praktyk często byli wydalani ze wspólnoty mormońskiej. W 1985 r. Antonio A. Feliz⁵³ skupił te środowiska i utworzył mormoński Kościół, skupiający większość dewiacji seksualnych, pod nazwą Przywróconego Kościoła Jezusa Chrystusa [Restoration Church of Jesus Christ], zwanego również Gejowskim Kościołem Mormonów [LGBT Latter Day Saints], lub Liberalnym Kościołem Mormonów. Feliz jest autorem kilku książek o powiązaniu LGBT z duchowością⁵⁴, a także współtwórcą organizacji GALA [Gay and Lesbian Acceptance], związanej ze Społecznością Chrystusa.

Oddzielną grupę Świętych z Gór Skalistych stanowią fundamentalistyczne Kościoły mormońskie rozsiane od Meksyku po Kanadę. W dużej mierze są to poligamiczne klany rodzinne.

formie cyfrowej w internecie: https://books.google.pl/books?id=gBDKrhZy1OQC&lpg=PP1-&pg=PP1&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [dostęp: 23.02.2016].

⁵¹ R. W. Walker, J. Shipp, *Wayward Saints: The Social and Religious Protests of the Godbeites Against Brigham Young*, Desert Books, Salt Lake City 2009, s. 56.

⁵² H. A. Baer, *The Aaronic Order: The Development of a Modern Mormon Sect*, https://dialoguejournal.com/wp-content/uploads/sbi/articles/Dialogue_V12N01_59.pdf [dostęp: 11.01.2016].

⁵³ Feliz został ekskomunikowany z Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich 23 sierpnia 1985 r. wraz z pięcioma innymi członkami Kościoła z Los Angeles, za skłonności homoseksualne. Antonio A. Feliz, *Becoming Open Souls: Transcending Institutional Seduction & Cultural Rape*, Concord Pr Intl, Alberhill 2004, s.13.

⁵⁴ Zob. A. A. Feliz, *Out of the Bishop's Closet: A Call to Heal Ourselves, Each Other and Our World*, Concord Pr Intl, Alberhill 1992; tenże, *Becoming Open Souls: Transcending Institutional Seduction & Cultural Rape*, dz. cyt.; tenże, *Elijah's Power: Early Mormon Mysticism & America's Ancient Wisdoms*, Concord Pr Intl, Alberhill 2007; A. A. Feliz, *The Issue is Pluralism: An Urgent Call To Greater Pluralism in Civil Marriage Law*, Concord Pr Intl, Alberhill 2000.

Przypomnijmy zatem, że w 1890 r. Prezydent Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, Woodruff Wilford wydał dekret zalecający zaniechanie poligamii⁵⁵. Dlatego też większe grupy poligamistów przeprowadziły się na teren Kanady lub Meksyku. W 1920 r. Lorin C. Woolley stworzył wspólnotę pod nazwą Rada Przyjaciół [Council of Friends], promującą poligamiczne małżeństwa. Fundamentalisci mormońscy w dużej mierze przyznają się do sukcesji Wooleyowskich korzeni przy tworzeniu własnych wspólnot, w przestrzeganiu tradycji upatrując siłę religii⁵⁶. Nie przyjmują do stanu duchownego Murzynów, twierdzą, że Adam w raju był Bogiem, oraz przyjmują zasadę pokuty krwi⁵⁷.

1 stycznia 1935 r. Elden Kingston powołał do życia Kościół Chrystusa w Dniach Ostatnich [Latter Day Church of Christ], który pierwotnie był grupą Wolleya. Dziś wspólnota ta zamieszkuje Salt Lake City i skupia ok 2 000–3 500 wyznawców⁵⁸. Pierwotnie, jak już zostało nadmienione, wyznawcy tego Kościoła byli częścią wspólnoty powstałej w 1929 r., znanej jako Zjednoczone Bractwo Apostolskie [Apostolic United Brethren]. Obecnie siedziba bractwa mieści się w Bluffdale, w stanie Utah i skupia ok. 10 000 wyznawców⁵⁹.

Największą społecznością praktykującą poligamię jest Fundamentalistyczny Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich [Fundamentalist Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints – FLDS] skupiający ok. 10 000 bratobójczej walki była rywalizacja o wpływy we wspólnocie, a w tle także o kolejne żony⁶⁰, wyznawców⁶¹. Członkowie wspólnoty zamieszkują w: Hildale (Utah), Colorado City, (Arizonia) Eldorado (Teksas), Westcliffe (Kolorado),

⁵⁵ Dekret z 1890 r. został włączony do Nauk i Przymierzy. Warto wiedzieć, że prezydent w tym dekrete nie zakazuje uprawiania poligamii, a jedynie zachęca by dostosować się do prawa państwowego. Ciekawostką jest również, że po dziś dzień prawo federalne Stanów Zjednoczonych nie zakazuje wielożeństwa. Zakaz ten natomiast istnieje we wszystkich prawach stanowych.

⁵⁶ B. C. Hales, *The Council of Friends*, <http://www.mormonfundamentalism.com/ChartLinks/CouncilofFriends.htm> [dostęp: 11.01.2016].

⁵⁷ Zasadę pokuty krwi stworzył Brigham Young, który przyjmował, że biały poślubiający Murzynkę powinien ponieść karę śmierci.

⁵⁸ A. Moore-Emmett, *God's Brothel*, Prinze-Nez Press, San Francisco 2004, s. 28.

⁵⁹ J. Bennion, *Women of principle: female networking in contemporary Mormon polygyny*, Oxford University Press, Oxford 1998, s. 22.

⁶⁰ I. Spencer, *Krwawy kult*, tłum. T. Macios, Hachete Polska, Warszawa 2009, s. 29. Do zamachu na Joela doszło 20 sierpnia 1972 roku, w Ensenada, Baja California (Meksyk). Egzekucji dokonał Evil Daniel Jordan, strzelając do Joela w samochodzie. Evil został osądzony za morderstwo i skazany w Meksyku, następnie był sądzony w stanie Utah za bycie płatnym mordercą działającym na zlecenie lidera FLDS Rulona C. Allreda. L. O. Wright, *Origins and Development of the Church of the Firstborn of the Fulness of Times*, BYU, Porvo 1963, s. 52–53.

⁶¹ J. Walters, *Fleeing the FLDS: Followers are abandoning the notorious sect in droves*, <http://america.aljazeera.com/multimedia/2015/3/fleeing-the-flds-sect.html> [dostęp: 12.01.2016].

Mancos (Kolorado), Creston and Bountiful (Kolumbia Brytyjska – Kanada), Pringle (Południowa Dakota), Benjamin Hill (Sonora – Meksyk), Ensenada (Kalifornia Dolna – Meksyk) i Boise City (Oklahoma). Formalnie przywódcą Kościoła jest Warren S. Jeffs, odsiadujący karę dożywotniego więzienia.

W 1924 r. Alma Dayer LeBaron Sr. stworzył fundamentalistyczną społeczność o nazwie utworzonej od jego nazwiska [LeBaron Group]. Z uwagi na problemy prawne wspólnota osiedliła się w okolicach miasta Chihuahua w Meksyku. Obecnie liczy około 300 członków⁶². Z tej grupy 21 września 1955 r., pod przewodnictwem syna Almy Dayera – Joela LeBarona, wyłonił się Kościół Pierworodny Pełni Czasów [Church of the Firstborn of the Fulness of Times] z siedzibą w Salt Lake City. Obecnie wielu członków tej wspólnoty jest ściganych przez prawo Arizony pod zarzutami wcielania w życie wspomnianej „zasady pokuty krwi”⁶³. Drugim odłamek LeBaron Group jest Kościół Baranka Bożego [Church of the Lamb of God] założony w 1972 r. przez Evila LeBarona, po zabójstwie brata Joela. Siedziba Kościoła znajduje się w Los Molinos, w Meksyku.

W 1974 r. powstaje kolejna wspólnota fundamentalistyczna pod nazwą: Kościół Jezusa Chrystusa Uroczystego Zgromadzenia [Church of Jesus Christ in Solemn Assembly]. Na jej czele staje Alex Joseph, gromadząc zwolenników niedaleko Big Water na południu stanu Utah. W 1977 r. wspólnota przekształca się w organizację pod nazwą: Sprzymierzone Narody Izraela [Confederate Nations of Israel], która przetrwała tylko do śmierci Josepha w 1998 roku⁶⁴.

W 1975 r. od grupy prowadzonej przez Rulona C. Allreda odłącza się Kościół Nowego Przymierza w Chrystusie [Church of the New Covenant in Christ], któremu przewodził John W. Bryant. Przywódca wspólnoty wraz z sześcioma żonami starał się zaszczepić współwyznawcom konieczność praktykowania grupowego seksu, zarówno hetero- jak i homoseksualnego⁶⁵. Wspólnota ta jest nieliczna i ma swoją siedzibę w Marion, niedaleko Salem, w stanie Oregon.

⁶² B. C. Hales, *Reviews: Janet Bennion, Desert Patriarchy: Mormon and Mennonite Communities in the Chihuahua Valley*, <http://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1044&context=mormonhistory> [dostęp: 12.01.2016].

⁶³ R. Chynoweth, *The Blood Covenant*, Diamond Books, Eakin 1990, s. 5.

⁶⁴ D. M. Quinn, „*Plural Marriage and Mormon Fundamentalism*”, „Dialogue: A Journal of Mormon Thought” 1998, vol. 31, nr 2, s. 22–23.

⁶⁵ J. Krakauer, *Under the Banner of Heaven: A Story of Violent Faith*, Anchor, New York 2004, s. 154–155; R. S. Van Wagoner, *Mormon Polygamy: A History*, Desert Books, Salt Lake City 1989, s. 214–216.

Kolejną grupą, powstałą trzy lata później, lecz również w wyniku wystąpienia ze wspólnoty prowadzonej przez Allreda była Prawdziwa Gałąź Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich [Righteous Branch of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints], prowadzona przez Geralda W. Petersona Jr. Przyczyną rozłamu było popieranie przez Petersona możliwości wyświęcenia Murzynów na kapłanów. Liczba wyznawców wspólnoty wynosi obecnie 100–200⁶⁶ osób, zamieszkujących Modenę i St. George, w stanie Utah.

Jedną z nielicznych grup poligamicznych z tradycjami jest wspólnota z Centennial Park w stanie Arizona. Założona w 1984 r. przez Mariona Hammon i Almę Timpson liczy obecnie około 1500 członków⁶⁷. Ciałem przywódczym jest w tym przypadku Rada Duchownych, nauczająca zasad wielożeństwa, będącego drogą do bóstwa. Członkowie Centennial Park twierdzą, że nie zawierają związków małżeńskich z kobietami w wieku poniżej 18 lat⁶⁸. W 1990 r. od wspólnoty z Centennial Park pod przywództwem Franka Naylora i Ivana Neilsena odłączyła się około 300 osobowa grupa tworząc Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich – Królestwo Boga [The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints and the Kingdom of God]⁶⁹. Siedziba wspólnoty znajduje się w Salt Lake Valley. Na zasadach głoszonych przez niniejszą wspólnotę oparła się wspólnota Kościół Jezusa Chrystusa (Oryginalna Doktryna) [Church of Jesus Christ (Original Doctrine)] założony w 2002 r. przez Winstona Blackmore'a na terenie kanadyjskiej Kolumbii Brytyjskiej w Bountiful. Wspólnota liczy dzisiaj około 700 członków, większość z nich stanowią dzieci i wnukowie Blackmore'a. Przyczyną oderwania się jego towarzyszy od FLDS był spór z Warrenem S. Jeffsem o dar proroctwa.

Omawiając temat fundamentalistycznych Kościołów, warto wspomnieć o dwóch Kościołach, które oderwały się od gałęzi LDS. Pierwszym jest Żywy I Prawdziwy Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich [True and Living Church of Jesus Christ of Saints of the Last Days (TLC)], drugim natomiast Kościół Pierworodny i Zgromadzenie Nieba [The Church of the Firstborn and the General Assembly of Heaven]. Pierwszy z nich powstał w 1994 r. w Manti w stanie Utah i był prowadzony przez Jamesa D. Harmstona w liczbie

⁶⁶ R. S. Van Wagoner, *Mormon Polygamy...*, dz. cyt., s. 43.

⁶⁷ M. Shurtleff, T. Goddard, *The Primer Helping Victims of Domestic Violence and Child Abuse in Polygamous Communities*, Desert Books, Salt Lake City 2005, s. 45.

⁶⁸ Niniejsze informacje są publikowane na oficjalnej stronie internetowej wspólnoty: <http://www.cpaction.org/> [dostęp: 12.01.2016].

⁶⁹ M. Shurtleff, T. Goddard, *The Primer Helping Victims...*, dz. cyt., s. 21.

ok 500 członków⁷⁰. Przyczyną wystąpienia Harmstona z szeregów LDS były jego rzekome objawienia otrzymane od patriarchów Enocha, Noego, Abrahama i Mojżesza o konieczności prowadzenia przez niego Kościoła mormońskiego. Z biegiem czasu przywódca wspólnoty doszedł do wniosku, iż jest reinkarnacją Josepha Smitha i zaczął przepowiadać rychły koniec świata⁷¹. Drugi z nich zapoczątkował Terrill R. Dalton w 2001 r., tworząc siedzibę w Magna (Utah). Przyczyną oderwania się tej grupy od LDS były przekonania poligamiczne.

Stosunek mormonów do Murzynów i ludności latynoskiej znacznie zmienił się po 1978 r., kiedy to Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich zaczął odnosić sukcesy misyjne na terenie Brazylii i Afryki Zachodniej. Obecnie Kościół ma w swoich szeregach również ciemnoskórych wyznawców, choć do 1847 r. było ich zaledwie trzech: Elijah Abel⁷², William McCary⁷³ i Walker Lewis⁷⁴. W pierwszej połowie XX wieku mormoni zaczęli prowadzić misję na terenie Ghany i Nigerii. Według badań z 2007 r. 3% amerykańskich mormonów jest czarnoskórych i ponad 10 000 wyznawców jest mieszkańcami Afryki⁷⁵. Jest interesujące, że w 1998 r. wśród mormonów zamieszkujących Nowy Jork 20% stanowili Murzyni⁷⁶. Oprócz przedstawionych wspólnot mormońskich istnieją trzy Kościoły afrykańskie wzorujące się na elementach mormonizmu. Zaliczamy do nich Niezależne Zbory Świętych w Dniach Ostatnich w Nigerii [Independent Latter Day Saint Congregations in Nigeria] założone ok. 1953 r. przez

⁷⁰ J. R. Llewellyn, *Polygamy Under Attack: From Tom Green to Brian David Mitchell*, Agreka Books 2004, s. 30.

⁷¹ H. M. Marquardt, W. P. Walters, *Inventing Mormonism: Tradition and the Historical Record*, Signature Books, Salt Lake City 1994, s. 160.

⁷² Elijah Abel był niewolnikiem urodzonym w Maryland. Jako pierwszy czarnoskóry został wyświęcony na kapłana mormońskiego i w 1839 r. został członkiem Rady Siedemdziesięciu. J. W. Kessler, *Elijah Abel: The Life and Times of a Black Priesthood Holder*, Cedar Fort 2013, s. 1833.

⁷³ William McCary urodził się jako syn niewolnika w Natchez w stanie Missisipi. Przybywszy do Salt Lake City podawał się za pół-Amerykanina, pół-Murzyna, dzięki czemu został wyświęcony na kapłana mormońskiego. Jako doradca Brigham Younga zabiegał o niedopuszczanie ciemnoskórych do kapłaństwa mormońskiego. W roku 1847 został ekskomunikowany z Kościoła. Zob. N. G. Bringhurst, *Saints, Slaves, and Blacks: The Changing Place of Black People within Mormonism*, Greenwood Pub Group, Westport 1981, s. 56; L. G. Murphy, J. G. Melton, J. Gordon, G. L. Ward, *Encyclopedia of African American Religions*, Routledge, New York 1993, s. 471–472.

⁷⁴ Walker Lewis był amerykańskim abolicjonistą-masonem z Barre w Massachusetts. Do wolnomularstwa wstąpił ok. 1823 r. w Bostonie, natomiast do Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich w 1842 r. Pracował głównie na terenach Massachusetts i Utah. N. P. Newbell, *Black Names in America: Origins and Usage*, G. K. HALL, Boston 1975, s. 197; 417–418.

⁷⁵ *Race by Religious Tradition*, Pew Research Center, <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study> [dostęp: 10.01.2016].

⁷⁶ A. Newman, *For Mormons in Harlem, Bigger Space Beckons*, <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=990CE4DB1030F931A35753C1A9639C8B63&sec=&spn=&pagewanted=1> [dostęp: 10.01.2016].

Anie D. Obot⁷⁷, oraz Niezależne Zbory Świętych w Dniach Ostatnich w Ghanie [Independent Latter Day Saint congregations in Ghana] powołane w 1964 r. przez Josepha W. B. Johnsona. Wspólnota ta przetrwała zaledwie kilka miesięcy, a sam Johnson przystąpił do Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich i został 9 grudnia 1978 r. ochrzczony przez Spencera W. Kimballa⁷⁸. W tej grupie jest także Niebiański Kościół Apostolski Ghany [Apostolic Divine Church of Ghana] założony w 1976 r. przez wyznawców, którzy odeszli z kongregacji Johnsona⁷⁹. Pierwszy i trzeci z wymienionych odłamów zachowują wpływy LDS, natomiast drugi zarówno LDS jak i RLDS.

Jak widać, Kościół stworzony przez Josepha Smitha, już od samego początku ulegał podziałom. Warty zauważenia jest fakt, że podziały te istnieją po dziś dzień. Przyczyną jednych są walki o wpływy, innych natomiast ambicje przywódców. Niemniej jednak w zasadzie każdy z nowych przywódców powoływał się na osobiste objawienia, nakazujące powrót do korzeni. Bez wątpienia najliczniejszą grupą w dzisiejszych czasach jest Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich [The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints], pod wodzą prezydenta-proroka Thomasa S. Monsona. Pomimo, iż grupa ta nie praktykuje poligamii, często odbierana jest przez pryzmat fundamentalistycznych ugrupowań mormońskich głoszących konieczność tej praktyki do zbawienia. Stąd ważna jest orientacja w złożoności współczesnego mormonizmu, by nie mylić nurtów i ugrupowań w jego łonie.

Bibliografia

Anderson L. F., *Lucy's Book*, Signature Books, Salt Lake City 2001.

Angell T. O., *Autobiography (1810–1856), His Journal, Our Pioneer Heritage*, vol.10, Desert Book, Porvo 1967, <http://www.boap.org/LDS/Early-Saints/TAngell.html>, [dostęp: 12.03.2016], s. 195–213.

April 2015 General Conference News and Announcements, <https://www.lds.org/church/news/april-2015-general-conference-news->

⁷⁷ T. Warner, *Mormons: The Black Saints of Nigeria*, „Time” 1965, vol. 85, nr 25, June 18, s. 3.

⁷⁸ A. B. Morrison, *The Dawning of a Brighter Day: The Church in Black Africa*, Salt Lake City 1990, s. 104–118; J. W. B. Johnson, *We Felt the Spirit of the Pioneers*, Signature Books, Salt Lake City 1990, s. 13–23.

⁷⁹ Szerzej na ten temat zob. E. A. Kissi, *Walking in the Sand. A History of the Church of Jesus Christ of Latter – Day Saints in Ghana*, Friends of the Library, Porvo 2004.

- and-announcements?cid=HP_WE_4-8-2015_dCN_f CHNWS_xLIDyH-1_&lang=eng [dostęp: 12.03. 2016].
- Baer H. A., *The Aaronic Order: The Development of a Modern Mormon Sect*, https://dialoguejournal.com/wp-content/uploads/sbi/articles/Dialo-gue_V12_N01_59.pdf [dostęp: 11.01. 2016].
- Bennion J., *Women of principle: female networking in contemporary Mormon polygyny*, Oxford University Press, Oxford 1998.
- Bishop F. G., *A Brief History of the Church*, Salem 1839.
- Bishop F. G., *An Address to the Sons and Daughters of Zion, Scattered Abroad, Through all the Earth*, Kirtland 1851.
- Bishop M. G., *Stephen Post: From Believer to Dissenter to Heretic*: https://books.google.pl/books?id=Gbdr5dF6eo4C&pg=PA180&lpg=PA180&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [dostęp: 6.01.2016].
- Black S. E., *Who's Who in the Doctrine and Covenants*, paperback edition, Salt Lake City 1997.
- Brigham N. G., *Saints, Slaves, and Blacks: The Changing Place of Black People within Mormonism*, Greenwood Pub Group, Westport 1981.
- Brigham N. G., Hamer J. C., *Scattering of the Saints: Schism within Mormonism*, John Whitmer Books, Salt Lake City 2007.
- Brigham N. G., Hamer J. C., *Scattering of the Saints: Schism within Mormonism*, Independence 2007.
- Bushman R. L., *Joseph Smith: Rough Stone Rolling*, Vintage; Reprint edition, New York 2005.
- Chynoweth R., *The Blood Covenant*, Diamond Books, Eakin 1990.
- Clark D., *The Path Which Leads to the Kingdom of God*, Oak Grove 1991.
- Dixon W. H., *Nowa Ameryka*, t. 2, tłum. R. Boczarska, „Przegląd Tygodniowy” 1873, Warszawa.
- Eliade M., Couliano I. P., *Słownik religii*, Książnica, Warszawa 1994.
- Evanson K., *Woman elected to serve as president of Council of Twelve Apostles*, <http://www.examiner.net/news/x1545203500/Woman-elected-to-serve-as-president-of-Council-of-Twelve-Apostles> [dostęp: 7.01.2016].
- Feliz A. A., *Out of the Bishop's Closet: A Call to Heal Ourselves, Each Other and Our World*, Concord Pr Intl, Alberhill 1992.
- Feliz A. A., *Elijah's Power: Early Mormon Mysticism & America's Ancient Wisdoms*, Concord Pr Intl, Alberhill 2007.
- Feliz A. A., *Becoming Open Souls: Transcending Institutional Seduction & Cultural Rape*, Concord Pr Intl, Alberhill 2004.

- Feliz A. A., *The Issue is Pluralism: An Urgent Call To Greater Pluralism in Civil Marriage Law*, Concord Pr Intl, Alberhill 2000.
- Fitzpatrick D. C., *The King Strang Story: A Vindication of James J. Strang, the Beaver Island Mormon King*, National Heritage, Lansing, Mich 1970.
- Flanders R. B., *The Mormon's Who Did Not Go West*, University of Wisconsin 1954.
- Godfrey K., *The Morrisites*, Desert Books, Salt Lake City 1994.
- Greene J. P., *Facts Relative to the Expulsion of the Mormons or Latter-day Saints from the State of Missouri under the 'Exterminating Order*, Forgotten Books, Cincinnati 1839.
- Hales B. C., *The Council of Friends*, <http://www.mormonfundamentalism.com/ChartLinks/CouncilofFriends.htm> [dostęp: 11.01.2016].
- Hales B. C., *The Council of Friends*, <http://www.mormonfundamentalism.com/ChartLinks/CouncilofFriends.htm> [dostęp: 11.01.2016].
- Hansen K., *Quest for Empire: The Political Kingdom of God and the Council of Fifty in Mormon History*, Michigan State Univ Pr, East Lansing 1970.
- History of the Church*, red. J. Smith, B. F. Roberts, Desert News, Salt Lake City 1902.
- Hyde O., *Constitution of the State of Deseret, With the Journal of the Convention Which Formed It, and the Proceedings of the Legislature Consequent Thereon*, Kanesville 1849.
- Jessee D. C., *The Papers of Joseph Smith*, vol. 2, Signature Books, Salt Lake City 2008.
- Johnson J. W. B., *We Felt the Spirit of the Pioneers*, Signature Books, Salt Lake City 1990.
- Jorgensen D., *The Old Fox: Alpheus Cutler. Quoted in Lannius*, University of Illinois Press, Chicago 1998.
- Kissi E. A., *Walking in the Sand. A History of the Church of Jesus Christ of Latter – Day Saints in Ghana*, Friends of the Library, Porvo 2004.
- Krakauer J., *Under the Banner of Heaven: A Story of Violent Faith*, Anchor, New York 2004.
- Launis R. D., Thatcher L., *Differing Visions: Dissenters in Mormon History*, University of Illinois Press, Chicago 1998.
- Leonard G. M., *A History of Davis County*, Davis County Commission, Salt Lake City 1999.
- LeRoy Anderson C., *Morrisite Collection*, <https://library.usu.edu/specol/manuscript/caine10.html> [dostęp: 10.01.2016].

- Llewellyn J. R., *Polygamy Under Attack: From Tom Green to Brian David Mitchell*, Agreka Books 2004.
- Lovalvo J. V., *Dissertation on the Faith and Doctrine of The Church of Jesus Christ*, Church of Jesus Christ, Bridgewater 1986.
- Manzanares C. V., *Prekursorzy Nowej Ery*, Verbinum, Warszawa 1994.
- Marquardt H. M., Walters W. P., *Inventing Mormonism: Tradition and the Historical Record*, Signature Books, Salt Lake City 1994.
- Melton J. G., *The Encyclopedia of American Religions: Religious Creeds*, Gale Group, Detroit 1988.
- Moore-Emmett A., *God's Brothel*, Prinze-Nez Press, San Francisco 2004.
- Morrison A. B., *The Dawning of a Brighter Day: The Church in Black Africa*, Salt Lake City 1990.
- Murphy L. G., Melton J. G., Gordon J., Ward G. L., *Encyclopedia of African American Religions*, Routledge, New York 1993.
- Newbell N. P., *Black Names in America: Origins and Usage*, G. K. HALL, Boston 1975.
- Newman A., *For Mormons in Harlem, Bigger Space Beckons*, <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=990CE4DB1030F931A35753C1A9639C8B63&sec=&spon=&pagewanted=1> [dostęp: 10.01.2016].
- Partridge S. H., *The Failure of the Kirtland Safety Society*, „BYU Studies” 1972, vol. 12 (4) Porvo, s. 2–3.
- Patten D. W., *History of David W. Patten*, b.m.w., 1864.
- Paul W., Parshall A. E., *Mormonism: A Historical Encyclopedia*, ABC-CLIO, Santa Barbara 2010.
- Phillips G. W., *Past and Present of Platte County Nebraska*, Ulan Press, Chicago 1915.
- Quinn D. M., „*Plural Marriage and Mormon Fundamentalism*”, „Dialogue: A Journal of Mormon Thought” 1998, vol. 31, nr 2, s. 22–23.
- Quinn D. M., *Mormon Hierarchy: Origins of Power*, Signature Books, Salt Lake City 1994.
- Race by Religious Tradition*, Pew Research Center, <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study> [dostęp: 10.01.2016].
- Roger D., *Thatcher, Linda, Differing Visions: Dissenters in Mormon History*, University of Illinois Press, Champaign 1994.
- Roper M., *Comments on the Book of Mormon Witnesses: A Response to Jerald and Sandra Tanner*, „Journal of Book of Mormon Studies” 1993, vol. 2, nr 2, Desert Book, Porvo, s. 164–193.

- Shields S. L., *Divergent Paths of the Restoration*, Restoration Research, Salt Lake City 1982.
- Shields S. L., *Divergent Paths of the Restoration: A History of the Latter Day Saint Movement*, Herald House, Los Angeles 1990.
- Shurtleff M., Goddard T., *The Primer Helping Victims of Domestic Violence and Child Abuse in Polygamous Communities*, Desert Books, Salt Lake City 2005.
- Smith G. A., *Historical Discourse*, „Journal of Discourses” 1864, vol. 11, 15 November, s. 1–11.
- Spencer I., *Krwawy kult*, tłum. T. Macios, Hachete Polska, Warszawa 2009.
- Strang J., *The Record of Rajah Manchou of Vorito (Facsimile of the Brass Plates)*, Voree, Wisconsin Territory 1845.
- Strang J., *The Revelations of James J. Strang*, <http://www.strangite.org/Reveal.htm#SECTION-4> [dostęp: 6.01.2016].
- The Church of Jesus Christ General Business and Organization Conference Minutes*, Greensburg 2013 (publikacja LDS).
- The Book of the Law of the Lord*, The Original Church of Jesus Christ of Latter Day, Voree 2001 (publikacja LDS).
- Van Wagoner R. S., *Mormon Polygamy: A History*, Desert Books, Salt Lake City 1989.
- Veazey S. M., *Words of Counsel to the Church, in 2007, World Conference Friday Bulletin*, 30 marca 2007, Independence, s. 349–351, (Publikacja Społeczności Chrystusa).
- Vitale G. C., *Whatever Happened to James Colin Brewster, the Boy Mormon Prophet?*, Desert Tracks 2007.
- Walker R. W., Shippo J., *Wayward Saints: The Social and Religious Protests of the Godbeites Against Brigham Young*, Desert Books, Salt Lake City 2009.
- Walker R. W., *Wayward Saints: The Godbeites and Brigham Young*, University of Illinois Press, Chicago 1998.
- Walters J., *Fleeing the FLDS: Followers are abandoning the notorious sect in droves*, <http://america.aljazeera.com/multimedia/2015/3/fleeing-the-flds-sect.html> [dostęp: 12.01. 2016].
- Walton E. O., *God is alive*, By the Author, Independence 1970.
- Warner T., *Mormons: The Black Saints of Nigeria*, „Time” 1965, vol. 85 nr. 25, June 18, s. 3.
- Wright L. O., *Origins and Development of the Church of the Firstborn of the Fulness of Times*, BYU, Porvo 1963.

Young A. E., *Wife nr. 19*, Kessinger Publishing, Salt Lake City 1875.

Young B. W., *Obscure Believers: The Mormon Schism of Alpheus Cutler*, Pogo Press, Saint Paul 2002.

www.cofchrist.org [dostęp: 12.01.2016].

www.cpaction.org [dostęp: 12.01.2016].

Summary

Divisions in the Mormon Church – Historical Background and the Present Situation

The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints is surely one of the most thriving religious organisations in the contemporary world. There seems to be little awareness, however, of how different in terms of dogma and structures are the communities that sprang up from the organisation founded by Joseph Smith Jr on April 6th in 1830. Issues such as the continuity of revelation, polygamy, racial views and attitude to homosexuality have defined the dynamics of the movement's present development and shape. The article is an attempt at reconstructing the historical divisions within Mormonism and considers their impact on the condition of this religious movement nowadays.

Keywords: Joseph Smith Jr, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Mormonism, polygamy

Zusammenfassung

Die Aufteilungen in der mormonischen Kirche - historischer Hintergrund und der Stand von heute

Die Kirche Jesu Christi der Heiligen der Letzten Tage (*The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*) ist zweifelsohne eine der sich gegenwärtig dynamisch entwickelnden religiösen Organisationen. Das Wissen um die dogmatische und organisatorische Unterschiedlichkeit der Gemeinschaften, die der am 6.04.1830 von Joseph Smith Jr. gegründeten Organisation emporgesprossen sind, scheint jedoch ungenügend zu sein. Solche Fragestellungen wie die Kontinuität der Offenbarung, Polygamie, Rassenüberzeugungen oder das Verhältnis zur Homosexualität bestimmen die Dynamik dieser Strömung in ihrer Entwicklung und ihrer gegenwärtigen Form. Der Artikel bildet einen Versuch, die historischen Aufteilungen im Schoss des Mormonentums unter Berücksichtigung ihrer Einflüsse auf den heutigen Stand dieser religiösen Strömung zu rekonstruieren.

Schlüsselworte: Josef Smith Jr., Kirche Jesu Christi der Heiligen der Letzten Tage, Mormonen, Polygamie

Information about Author:

ARTUR WOJTOWICZ, a theologian and psychologist. E-mail: szwajcar@opoka.org

